

УДК 34: [323.1 (=161.1)]: 32 (477) "1917/1921"

РОСІЙСЬКИЙ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ЧИННИК У ПРАВОВІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ФОРМАЦІЙ НАДДНІПРЯНЩИНИ (1917–1921 РОКИ)

І. Терлюк

*Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. Князя Романа, 1–3, Львів, 79000, Україна,
e-mail: i.terlyuk2406@gmail.com*

Досліджено російську меншину як етнонаціональний чинник у правовій політиці українських національних державних формацій Наддніпрянщини 1917–1921 років. Обґрунтовано тезу про те, що чисельність росіян, їх місце в етнічній структурі українських земель як другої після українців національної групи, а головне – розвинута російська імперська традиція, були серед головних чинників, що лежали в основі переконань української політичної еліти на початку визвольних змагань щодо національно-територіальної автономії України у складі федеративної демократичної Росії як єдино можливої форми реалізації української національної державності. Наголошено на тому, що російський національний чинник у революційній Україні не лише впливав на природу, зміст та динаміку україно-російських відносин, але й великою мірою визначав успіх українців у розбудові власної національної державності. На підставі аналізу основних правових заходів українських національних державних формацій доведено, що їх політика щодо росіян та інших національних меншин була виваженою і толерантною, такою, що відповідала демократичній європейській традиції.

Ключові слова: росіяни, українська національна державність 1917–1921 років.

Міжнаціональні стосунки – одна з найскладніших суспільно-політичних проблем, яка не тільки стосується організації державного і громадського життя всередині кожної країни, але й часто впливає на міждержавні стосунки.

Звернення до окресленої у заголовку наукової проблеми актуалізується, по-перше, суспільно-політичними процесами в середовищі російської меншини сучасної України, найбільшої етнічної групи після українців, і, як уважають, найбільшої російської діаспори у світі. Два роки тому Російська Федерація анексувала Крим і розпочала воєнну агресію проти України, посилаючись на необхідність захистити етнічних росіян і російськомовне населення України. Тож етнічні росіяни опинилися перед вибором: боронити Україну чи підтримати проект «Русский мир». А по-друге, пов'язується з тим, що саме українські національні державні формації Наддніпрянщини 1917–1921 років – «обидві» УНР – Центральної Ради і Директорії та гетьманат – Українська Держава – першими в новітній час зіткнулися з проблемою урегулювання на державному рівні відносин з росіянами (та іншими національними групами) як з національними меншинами, заклавши цим правові основи демократичної національної політики.

Проблематика ролі і місця національного чинника у революційних процесах в Україні 1917–1921 років прямо чи опосередковано знайшли своє відображення у вітчизняній історіографії здебільшого у працях «чистих» істориків (В. Верстюк, Л. Гарчева, Ю. Грищенко, А. Гошуляк, І. Гошуляк, В. Гусев, Н. Макаренко, О. Рафальський, А. Пономарьов, А. Процик, В. Солдатенко, Т. Щетиніна, Д. Яневський та інші), а також поодиноких істориків права (наприклад, Л. Рябошапка). Як своєрідний

вступ до проблеми можна вважати декілька статей тернопільського вченого М. Лазаровича [4, 5], у яких автор станом на початок ХХ століття проаналізував основні тенденції зростання чисельності й розселення росіян в Україні, їх станово-майновий рівень, виробничу зайнятість, суспільний поділ праці. Однак найближче, з нашого погляду, до висвітлення проблеми вироблення правових основ національної політики українськими національними державними формаціями, підійшов В. Устименко [13, 14]. Проте й він, у контексті дослідження зазначеної проблеми, у багатьох своїх працях спеціально не виокремлював російський етнонаціональний чинник у правовій політиці українських урядів. Заслуговує на увагу й колективна монографія за загальною редакцією М. Панчука [7]. Вона розкриває зміст політико-правового статусу національних меншин України у ХХ столітті, і в цьому сенсі не втратила свого наукового значення й за півтора десятиріччя. Але автори й цього видання політико-правові проблеми, пов'язані з національними меншинами, розглядають у загальному контексті, не виділяючи окремо росіян.

Мета статті – простежити місце російської меншини у процесі формування й еволюції державної політики українських національних урядів Наддніпрянщини у сфері урегулювання національних відносин; показати ставлення українських росіян до державотворчих процесів в Україні 1917–1921 років.

Напередодні Української революції 1917–1921 років становище росіян підросійської України загалом зумовлено декількома обставинами.

По-перше, їх чисельністю та місцем в етнічній структурі українських земель. Тут варто зазначити, що в Україні російський етнос формувався історично впродовж тривалого часу в результаті передовсім міграційних процесів [Див. докл.: 10]. Міграційний рух росіян на українські етнічні землі з останньої чверті XVIII–XIX століть зумовлений російською експансією, яка відтоді набуває характеру належної спланованої й довготривалої імперської політики, а відтак об'єктивно стає одним із методів колонізації України Російською імперією. Основний потік російських переселенців спрямовувався у порівняно малозаселені східні та південні райони сучасної України. Як наслідок, чисельність росіян Південної України тільки за шістьдесят років другої половини XIX – початку ХХ століть зросла в 4, 6 рази [1, с. 26, 41]. У краї кожен п'ятий житель був росіянином, однак поряд із тим - кожен другий - українцем. Загалом, станом на 1916 рік росіяни в межах усіх українських губерній Російської імперії чисельно домінували серед решти неукраїнців (зокрема найбільш чисельних – поляків та євреїв), хоча й були другою за чисельністю (після українців) національною групою. У підросійській Україні їх проживало 3,5 млн або 9,9 % від загальної кількості населення, яке на той час нараховувало 35 млн 470 тис. осіб [7, с. 11].

По-друге, – і це головне – росіяни на українських (і не тільки) землях Російської імперії вирізнялися не стільки чисельністю, як особливостями свого соціального становища й суспільно-політичного статусу. Російський імперський уряд усіляко підтримував етнічних росіян в іноетнічних регіонах – дворян-землевласників, підприємців, купців, освітян тощо. Скажімо, у підприємництві за впливовістю росіяни, до яких також належала частина зросійщених українців, були другими після євреїв [4, с. 618]. Панівний політико-правовий статус і верхні позиції на соціальній драбині росіянам забезпечувала імперська національна політика, що спрямовувалася на збереження й посилення їх ключових позицій у політичному житті. Про це свідчить порівняно висока частка росіян, зайнятих у війську, адміністрації й освіті, та посилена увага до них з боку царизму. Відомий учений О. Мироненко звернув увагу на те, що навіть за доби Тимчасового уряду

залишалися чинними закони Російської імперії 1916 року, за якими етнічні росіяни, які працювали у Київській, Подільській, Волинській і Холмській губерніях у канцеляріях губернаторів, духовних консисторій, міських і повітових поліцейських управліннях, вчителями приходських шкіл, отримували у півтора раза вищу платню, ніж українці. А ті з росіян, котрі займали посади урядовців від 14-го до 8-го класу – отримували як надбавку ще 20 % від окладу [6, с. 314–315]. Гадаємо, що насамперед ці категорії російського населення об'єктивно були засобом масового поширення російської мови та культури в Україні (зросійщення. – І. Т.), а отже їх розглядали як оплот самодержавства. До того ж розвинута імперська традиція спонукала росіян вважати себе представниками монополюючої, державної нації з відповідними претензіями на особливе становище в різних сферах суспільного життя. І фактично росіяни, з погляду суспільного розподілу праці, домінували у стратегічних сферах соціально-економічного, політичного і культурного життя.

Як наслідок – на момент відновлення національної державності (1917 року) – українці в особі росіян на власній території зіткнулися, з одного боку, з національно меншиною, яку порівняно з іншими меншинами, можна було назвати так лише формально. А з іншого – змушені були зважати на те, що тогочасна Україна з огляду на свій національний склад не могла бути етнічно однорідною державою. Тому від самого початку свого утворення головною метою національного (перед)парламенту – Української Центральної ради (далі – УЦР) була боротьба за національно-територіальну автономію України у складі федеративної демократичної Росії, а серед пріоритетних завдань, оприлюднених, зокрема Всеукраїнським національним конгресом (з'їздом) – вироблення гарантій забезпечення «прав національних меншостей – росіян (тут і далі курсив наш. – І. Т.) та інших» [12, с. 55].

Проте реалізація УЦР політичної програми вирішення національного питання в країні, що (за М. Грушевським) мала відбуватися шляхом прийняття мови національної меншини «в зносинах із урядами й органами самоуправління в тих округах, де ці народності становлять певний мінімум, надання змоги навчатися рідною мовою, створення культурних і релігійних установ» [8, с. 479–480, 496], об'єктивно призвела до зміни суспільно-політичного статусу росіян – в Україні вони втратили свої попередні роль і значущість. Натомість новий соціальний статус – *національної меншини* – більшість росіян сприймали як незаконний, і трактували як обмеження їхніх національних прав. Така ситуація сприяла політизації російської етнічності, а отже не тільки створювала сприятливе середовище для україно-російського (ширше – україно-іноетнічного) конфлікту [Див. докл.: 13, с. 41–50], але й значною мірою визначала успіх українців у розбудові власної національної державності. Адже, на думку визначного єврейського та українського діяча й сучасника зазначених подій С. Гольдемана, «росіяни в Україні ... виконували завдання *«подовженої руки»* петроградської влади» [2, с. 31]. Відтак чи не єдиним виходом з цієї ситуації для УЦР мало стати активне залучення росіян, а також інших представників інонаціональної частини населення до участі у своїх структурах, тобто – у національно-державному будівництві.

Після Всеукраїнського національного конгресу (квітень 1917 року) потреба у міжнаціональному зближенні декларувалася Першим (червень 1917 року) і Другим (липень 1917 року) Універсалами. Однак першим реальним кроком на шляху міжнаціонального порозуміння вважаємо запрошення до складу Генерального Секретаріату (уряду) представників трьох найчисельніших національних меншин – росіян, євреїв та поляків – як заступників генерального секретаря секретарства міжнаціональних справ (С. Єфремова). 15 липня 1917 року це секретарство перей-

мєнували у секретарство «охорони прав національних меншостей» на чолі з О. Шульгїним [12, с. 179]. Причому кожен із «національних» секретарів мав право вирішального голосу при розгляді питань, які стосувалися справ його нації. Передбачалася також діяльність *спеціальної наради та ради при секретарстві*, а також *трьох національних рад при заступниках секретаря*. Останні брали участь у засіданнях Генерального Секретаріату з дорадчим голосом. Вирішальним голосом їх наділено у вирішенні питань, що входили до сфери їхньої компетенції. Окремим пунктом обумовлювалося, що всі розпорядження Генерального Секретаріату та його органів, що торкалися внутрішнього життя та прав національних меншин, видаватимуть тільки після візування їх відповідними заступниками генерального секретаря з національних справ. Усі закони, постанови, прийняті державною українською мовою, мали публікувати також російською, єврейською та польською мовами [12, с. 181–182].

Від середини листопада 1917 року, після проголошення УНР й декларування Третім Універсалом необхідності підготовки законопроекту про національно-персональну автономію для російського, єврейського, польського та інших народів, статус заступників секретаря у справах великоруських, єврейських та польських було піднесено до рівня повноправних генеральних секретарств, а з прийняттям Закону про національно-персональну автономію – міністерств.

Між іншим, згідно зі *Законом про національно-персональну автономію* – знаковим у питанні врегулювання національних відносин, який згодом навіть став органічною частиною Конституції УНР, – етнічні росіяни в Україні, як і решта національних меншин, що проживали на її території, отримали *право на самоуправління* в питаннях національної освіти, культури, соціальної допомоги, еміграції тощо. Реалізація зазначених прав мала відбуватися через Національний союз, якому належало виняткове право представництва інтересів конкретної нації перед державними і громадськими установами УНР. Причому влада Союзу поширювалася на всіх його членів. Усі органи Національних союзів (Національні Збори та Національна Рада. – *І. Т.*) вважали державними органами представницької влади, і суперечки між ними, з одного боку, та органами інших Національних союзів або державного урядування та місцевого самоврядування – з іншого боку, мали розглядати адміністративні суди [8, с. 484–485].

Тим часом *російське секретарство* було створено найпізніше. Портфель генерального секретаря російських справ член Трудової народно-соціалістичної партії та Комітету УЦР Дмитро Одинець отримав тільки 1 листопада 1917 року [12, с. 381]. У структурі секретарства (міністерства) існували відділи національно-персональної автономії, допомоги росіянам, національної освіти, статистичний, інформаційний тощо. А усе діловодство велося винятково російською мовою.

Дослідники наголошують, що на відміну від аналогічних відомств із єврейських чи польських справ, секретарство (міністерство) Дмитра Одинця упродовж свого існування особливої активності не виявляло [6, с. 160, 314]. Водночас, навесні 1918 року міністерство з російських справ внесло до Центральної ради проекти закону «Про заснування Великоросійських громадських рад» як місцевих органів Національного союзу. Також за ініціативи секретарства (міністерства) росіяни, які мешкали на Україні, мали змогу брати активну участь у політичному житті. До Малої ради входили по 2 представники від Київської ради робітничих депутатів, Київської ради солдатських депутатів, російських меншовиків, російських есерів. На VI сесії УЦР представникам росіян було надано 104 місця у складі Великої ради, у тім числі від російських соціал-демократів – 20, російських

есерів – 20, російських кадетів – 10, російських народних соціалістів – 4. 11 представників росіян працювало у комісії для розроблення Статуту автономії України і ще десятки – в інших офіційних органах УНР [6, с. 162–163].

Демократичну національну політику УЦР, спрямовану на порозуміння з національними меншинами і росіянами зокрема, на законодавчому рівні засвідчили також Закон УНР про громадянство від 2 березня 1918 року та Конституція Української Народної Республіки (29 квітня 1918 року). Перший документ не передбачав жодних обмежень прав на національному ґрунті. Відповідно до нього, юридичні підстави для набуття українського громадянства мали усі мешканці України, незалежно від їх національної належності [8, с. 487–488]. А стаття 6 Конституції УНР надавала можливість усім народам України «право на впорядкування своїх культурних прав в національних межах» [8, с. 481].

Друга за порядком українська національна державна формація за новітнього часу – «Українська Держава» (Гетьманат) Павла Скоропадського ґрунтувалася на цілком відмінних ідеологічних й концептуальних засадах національного державотворення. Як вважає Я. Грицак, гетьманський режим прагнув впровадити нову концепцію української нації, яка ґрунтувалася б не на етнічній спорідненості чи знанні української мови, а на політичній лояльності до Української Держави (розумілася у ширшому, територіальному значенні, а не у вузькому, етнічному) [3, с. 129].

Такі ідеологічні установки до певної міри позначилися на процесі творення державної політики у сфері урегулювання національних відносин. Вже 9 липня 1918 року, разом зі Законом про національно-персональну автономію УЦР, на пропозицію державного секретаря гетьманського уряду І. Кістяківського, були офіційно скасовані усі три національні міністерства, оскільки «національні привілеї можуть сприяти тільки розквіту національної боротьби» [11, с. 131]. Їхні культурно-просвітні функції перейшли до ведення міністерства народної освіти і мистецтва, а інші – до міністерства внутрішніх справ. Щоправда, професор О. Мироненко зазначив, що ухвалу про ліквідацію було надруковано тільки 22 жовтня того року. А це, відповідно до законів Української Держави, означало, що вона набрала чинності саме наприкінці жовтня, а не на початку липня [9, с. 249]. Також на зміну Закону про громадянство у трактуванні Центральної Ради з 1 липня 1918 року вступив у дію новий закон, згідно з яким громадянами визнавали «усіх російських підданих», котрі перебували на її території на час виходу документа.

Очевидно, що згадане положення Закону про громадянство стало правовою підставою широкого залучення росіян до адміністративного апарату Гетьманату, який за своїм складом був переважно етнічно-російським. Щоправда, до честі П. Скоропадського, він намагався українізувати державний апарат (в усіх установах і військових частинах були створені курси українознавства). Однак на загал, усі інституції, що діяли від імені Української Держави, уже своїм переважно російським національним складом цю державу дискредитували. Причому нерідко у цьому напрямі діяли цілеспрямовано й організовано. Передусім ідеться про армійські частини, командний склад яких переважно складався з офіцерства російської царської армії, налаштованого відверто по-антиукраїнському, та про місцеві органи влади, які також склалися з колишнього царського чиновництва [3, с. 129–130]. Хоча загалом можна погодитися з висловленою тезою про виважену національну політику гетьмана П. Скоропадського [9, с. 249]. Гетьманська держава була послідовною у збереженні національної рівноправності громадян, сприяла створенню національно-культурних установ. Зокрема, росіяни в Українській Державі створили *російський національний центр*.

Директорія або «Друга» УНР, з якою пов'язується третя з початку ХХ століття спроба українців розбудувати свою національну державність, щодо національних меншин намагалася продовжувати політику «Першої» УНР. Акценти на відродження демократичної позиції УНР доби УЦР у питаннях врегулювання національних відносин простежуються чи не в усіх програмних документах Директорії.

З найпомітніших – «Звернення до російської, єврейської і польської демократії на Україні», в якому Директорія підтверджувала відновлення дії національно-персональної автономії, було оприлюднене в листопаді 1918 року А в січні 1919 року було прийнято низку правових актів, які прямо чи опосередковано стосувалися усіх національних меншин. Тоді було припинено чинність закону гетьманського державного режиму про скасування національно-персональної автономії, ухвалено закони «Про карну відповідальність за образу національної честі та достойності» та «Про державну мову в УНР». Попри те, що останній визначав державною мовою українську, представникам різних національностей дозволяв використовувати мову своєї меншини. На наш погляд, прийняття прогресивних зазначених законів є свідченням толерантної етнонаціональної політики Директорії УНР.

Окрім того, численні дослідники проблеми констатують, що відродження інститутів *національної автономії* за Директорії УНР реально торкнулося лише євреїв. А міністерство російських справ (як і польських. – І. Т.) так і не було поновлене. Відтак російська меншина не мала в системі вищих органів державної влади та управління власних національних установ, які б опікувалися їхніми інтересами і втілювали б у життя проголошене право на автономію. Адже, як правильно наголошує В. Устименко, до компетенції державних органів ці завдання безпосередньо не входили [14, с. 102]. З іншого боку, безпосередній учасник цих подій, вже згадуваний вище С. Гольдман, відсутність посад міністрів російської меншини пояснював відповідною позицією голови Директорії В. Винниченка. Останній вважав це рішення передчасним [2, с. 98]. А головним мотивом його прийняття стало свідоме ігнорування росіянами співпраці з новою владою й усвідомлення себе представниками російських державних інтересів в умовах розгортання чергової українсько-більшовицької війни.

Російська меншина була важливим етнонаціональним чинником правової політики українських національних державних формацій Наддніпрянщини 1917–1921 років. По-перше, росіяни, з огляду на свою чисельність (другої після українців національної групи), а головне – свій попередній соціально-політичний статус (імперської нації), стали тим чинником, який на початку визвольних змагань так би мовити «переконав» українську політичну еліту в тому, що саме національно-територіальна автономія України у складі федеративної демократичної Росії – єдиноможлива форма реалізації української національної державності. По-друге, в революційній Україні російський національний чинник, у зв'язку із втратою попередньої провідної суспільно-політичної значущості росіян, став продуктом міжетнічних конфліктів, впливав на природу, зміст та динаміку україно-російських відносин. А також значною мірою визначав успіх українців у розбудові власної національної державності, оскільки чимало росіян усвідомлювало себе власне представниками російських державних інтересів. Політика українських національних державних формацій щодо росіян та інших національних меншин, попри те, що залежала від «національного» чи «територіального» розуміння ними держави, була виваженою і толерантною, у цьому сенсі відповідала демократичній європейській традиції. У результаті діяльності українських національних державних формацій було закладено правові основи вільного й усебічного національного розвитку російської та інших національних меншин, а також зроблено перші реальні кроки щодо їх втілення в життя.

Список використаної літератури

1. *Бойко Я. В.* Заселение Южной Украины. Формирование этнического состава населения края: русские и украинцы (конец XVIII – начало XXI в.) [Электронный ресурс] / Я. В. Бойко Этностатистический очерк. – Черкассы : «Вертикаль», издатель ЧП Кандич С. Г., 2007. Вып. 1. – 48 с. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/Labs/UkrBel/bojko.pdf>
2. *Гольдман С. І.* Жидівська національна автономія в Україні 1917–1920 / С. І. Гольдман. – Мюнхен ; Париж ; Єрусалим, 1967. – 140 с.
3. *Грицак Я.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
4. *Лазарович М. В.* Історичні детермінанти політичної мобілізації російської національної меншини України на початку Української революції 1917–1921 рр. / М. В. Лазарович // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 63 (№ 8). – С. 617–621.
5. *Лазарович М.* Російська меншина України у XIX – на початку XX століття: соціально-економічний вимір / М. Лазарович // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: щорічник. – Вип. 19 : у 2 ч. Ч. 2 / за ред. М. В. Лазаровича. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 84–94.
6. *Мироненко О. М.* Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради / О. М. Мироненко. – К. : Ін-т д-ви і права ім. В. Корецького НАН України, 1995. – 328 с.
7. Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук (кер.), В. Войналович, О. Галенко, В. Устименко та ін. – К. : ІПЕІНД, 2000. – 356 с.
8. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : у 2 ч. / упоряд.: І. О. Кресіна (кер.), О. В. Кресін, В. П. Ляхоцький, В. Ф. Панібудьласка ; за ред. В. Ф. Панібудьласки. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. 1. – 583 с.
9. Основи етнодержавознавства : підручник / за ред. Ю. І. Римаренка. – К. : Либідь, 1997. – 656 с.
10. *Терлюк І. Я.* Росіяни в Україні: історичні особливості заселення та формування соціального й політико-правового статусу / І. Я. Терлюк // Вісник Львівського університету. – 2016. – (Серія історична ; вип. 51).
11. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали : у 2 т. / ред. кол. : В. Верстюк (відп. ред.), О. Бойко, Н. Маковська, Т. Осташко, Р. Пиріг ; упорядн.: Р. Пиріг (керівн.), О. Бойко, А. Гриценко, О. Кудлай, О. Лупандін, Н. Маковська, Т. Осташко, О. Щусь. НАН України. Інститут історії України ; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Т. 1. – К. : Темпора, 2015. – XVIII + 790 с.
12. Українська Центральна рада: Документи і матеріали : у 2 т. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. [Електронний ресурс] / упорядн. : В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко, А. П. Огінська, Т. С. Осташко, В. М. Устименко, С. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева ; ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.), В. Ф. Верстюк (заст. відп. ред.), Ю. М. Гамрецький, Б. В. Іваненко, Ю. Ю. Кондуфор, С. В. Кульчицький, С. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева. НАН України. Ін-тут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – К. : Наукова думка, 1996. – 590 с. – (Пам'ятки історії України. Серія V: Джерела новітньої історії) – Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0012-%D0%A5/966-00-0012-%D0%A5.pdf>
13. *Устименко В.* Етнічні конфлікти і протиріччя у контексті трансформацій суспільства і держави в Україні 1917–1920 рр.: історичний концепт [Електронний ресурс] /

Володимир Устименко // Соціальні конфлікти та повсякденне життя революційного суспільства 1917–1921 рр. : збірник наукових статей / головний редактор В. Ф. Верстюк. – К. : Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 33–67. – Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7562-1/978-966-02-7562-1.pdf>

14. Устименко В. М. Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.) [Електронний ресурс] / В. М. Устименко ; НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2010. – 144 с. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/index.php?litera&id=2278&navStart=235>

References

1. Boiko, Ya. V. (2007). Zaselenye Yuzhnoi Ukrainy. Formyrovanye etnycheskoho sostava naseleniya kraia: russkyye i ukraintsy (konets XVIII – nachalo XX v.) *Etnostatystycheskyi ocherk. Vypusk 1*. Cherkassy: «Vertikal», yzdatel ChP Kandych S. H. 48 s. Retrieved from <http://www.hist.msu.ru/Labs/UkrBel/bojko.pdf>
2. Holdeman, S. I. (1967). *Zhydivska natsionalna avtonomiia v Ukraini 1917–1920*. Miunhen-Paryzh-Yerusalym, 1967. 140 s.
3. Hrytsak, Ya. (2000). *Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii KhIKh-KhKh st.* K.: Geneza. 360 s.
4. Lazarovych, M. V. (2012). Istorychni determinanty politychnoi mobilizatsii rosiiskoi natsionalnoi menshyny Ukrainy na pochatku Ukrainiskoi revoliutsii 1917–1921 rr. *Hileia. Istorychni nauky. Filosofski nauky. Politychni nauky : Nauk. visnyk : zb. nauk. prats / Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova, Ukrainiska AN. K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, Vyp. 63 (№ 8)*, 617–621.
5. Lazarovych, M. (2014). Rosiiska menshyna Ukrainy u XIX – na pochatku XX stolittia: sotsialno-ekonomichni vymir. *Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie: shchorichnyk. Vyp. 19 : u 2 ch. Ch. 2 / za red. M. V. Lazarovycha*. Ternopil: TNEU, 84–94.
6. Myronenko, O. M. (1995). *Svitoch ukrainskoi derzhavnosti. Polityko-pravovi analiz diialnosti Tsentralnoi Rady*. K.: In-t d-vy i prava im. V. Koretskoho NAN Ukrainy, 328 s.
7. Panchuk, M. (ker.), Voinalovych, V., Halenko, O., Ustymenko, V. ta in. (2000). *Natsionalni menshyny Ukrainy u XX stolitti: polityko-pravovi aspekt*. K.: IPEiND, 356 s.
8. *Natsionalni protsesy v Ukraini: istoria i suchasnist. Dokumenty i materialy. Dovidnyk. U 2 ch.* (1997). Uporiad.: I. O. Kresina (ker.), O. V. Kresin, V. P. Liakhotskyi, V. F. Panibudlaska; Za red. V. F. Panibudlasky. – K.: Vyshcha shk., Ch. 1, 583 s.
9. *Osnovy etnoderzhavoznavstva : Pidruchnyk.* (1997). Za red. Yu. I. Rymarenka. – K.: Lybid, 656 s.
10. Terlyuk, I. (2016). Rosiiiany v Ukraini: istorychni osoblyvosti zaselennia ta formuvannia sotsialnoho i polityko-pravovoho statusu. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna. Vyp. 51*.
11. *Ukrainska Derzhava (kviten – hruden 1918 roku). Dokumenty i materialy. U 2 t.* (2015). Red. kol.: V. Verstiuk (vidp. red.), O. Boiko, N. Makovska, T. Ostashko, R. Pyrih; Uporiadn.: R. Pyrih (kerivn.), O. Boiko, A. Hrytsenko, O. Kudlai, O. Lupandin, N. Makovska, T. Ostashko, O. Shchus. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. – T. 1. – K.: Tempora, XVIII + 790 s.
12. *Ukrainska Tsentralna rada: Dokumenty i materialy. U 2 t. – T. 1: 4 bereznia – 9 hrudnia 1917 r.* (1996). Uporiadn.: V. F. Verstiuk (kerivnyk), O. D. Boiko, Yu. M. Hamretskyi, H. M. Mykhailychenko, A. P. Ohinska, T. S. Ostashko, V. M. Ustymenko, Ye. P. Shatalina, O. Y. Shchus, L. V. Yakovlieva; Red. kol.: V. A. Smolii (vidp. red.), V. F. Verstiuk (zast. vidp. red.), Yu. M. Hamretskyi, B. V. Ivanenko, Yu. Yu. Kondufor, S. V. Kulchyttskyi, Ye. P. Shatalina, O. Y. Shchus, L. V. Yakovlieva. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy.

- Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. – K.: Nauk. dumka, 590 s. – (Pamiatky istorii Ukrainy. Serii V: Dzherela novitnoi istorii). Retrieved from <http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0012-%D0%A5/966-00-0012-%D0%A5.pdf>
13. *Ustymenko, V.* (2014). Etnichni konflikty i protyrichchia u konteksti transformatsii suspilstva i derzhavy v Ukraini 1917–1920 rr.: istorychnyi kontsept. *Sotsialni konflikty ta povsiakdenne zhyttia revoliutsiinoho suspilstva 1917–1921 rr. Zbirnyk naukovykh statei.* Holovnyi redaktor V.F. Verstiuk. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 33–67. Retrieved from <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7562-1/978-966-02-7562-1.pdf>
  14. *Ustymenko, V. M.* (2010). *Etonatsionalna polityka yak faktor derzhavotvorennia v Ukraini (1917–1920 rr.).* NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: Instytut istorii Ukrainy, 144 s. Retrieved from <http://www.history.org.ua/index.php?litera&id=2278&navStart=235>

*Стаття: надійшла до редакції 22.03.2016
прийнята до друку 20.04.2016*

ETHNONATIONAL RUSSIAN FACTOR IN THE UKRAINIAN GOVERNMENT POLICY OF LEGAL FORMATIONS OF PRIDNEPROVIE (1917–1921 YEARS)

I. Terlyuk

*National University «Lviv Polytechnic»,
st. Knjaz Roman, 1-3, UA – 79000, Ukraine,
e-mail: i.terlyuk2406@gmail.com*

The Russian minority as ethno-national factor in Ukrainian legal policy of national state formations of Pridneprovie of 1917–1921 – of two UPR – Central Council and the Hetman Ukrainian State and Directory – of the Ukrainian State is investigated.

The thesis is substantiated that the number of Russians, their place in the ethnic structure of Ukrainian land as the second after the Ukrainian national group, and the most important thing - the developed Russian imperial tradition, were among the main factors underlying the beliefs of the Ukrainian political elite at the beginning of the liberation struggle on national-territorial autonomy of Ukraine as a part of a federal democratic Russia as the only possible form of realization of Ukrainian national statehood.

The Russians within all Ukrainian provinces of the empire, last year before the collapse of the latter, numerically dominated among other non-Ukrainians (including the most numerous – Poles and Jews), although it was the second largest (after Ukrainian) national group. The Russian imperial government strongly supported ethnic Russians in alien ethnic regions. But imperial national policy provided the dominant political and legal status and high position on the social ladder. The imperial tradition prompted Russians to consider themselves the representatives of a monopoly, ruling, state nation with the relevant claims of the particular situation in the different spheres of public life.

It is noted that in the revolutionary Ukraine the Russian ethno-national factor, due to the loss of the previous leading social and political significance of Russians became the creation of ethnic conflicts. This affected the nature, content and dynamics of Ukraine-Russia relations. Because many Russians considered themselves the actual representatives of Russian state interests, the Russian ethno-national factors largely determined the success of Ukrainian people in building its own national state.

On the basis of the principal legal measures of the Ukrainian national state formations the research proved that their policy towards Russians and other minorities, despite the fact that

depended on the «national» or «territorial» understanding of the state was reasonable and tolerant. And in this sense, it coincided with the European democratic tradition.

It is observed that the Ukrainian national state formations of Pridneprovie of 1917–1921 were the first in modern times that faced the problem of regulating state-level relations with the Russians (and other national groups) as national minorities. As a result, the legal basis of free and comprehensive national development of Russian and other ethnic minorities were laid as well as the first real steps for their implementation were made.

Keywords: Russian, Ukrainian national statehood of 1917–1921.